

TADIJA SMIČIKLAS KAO IZDAVAČ POVIJESNE GRAĐE

Izvorni znanstveni rad

UDK 930.22

Autori ukazuju na Smičiklasov doprinos izdavanju povijesnih izvora i uspostavi znanstvenih pravila za objavljivanje diplomatskih izvora korištenjem interpretativne metode.

U nizu hrvatskih povjesničara Tadiji Smičiklasu pripada iznimno mjesto koje mu je osigurao rad na prikupljanju i objavljivanju povijesnih vrela, tog temelja svakog povijesnog istraživanja. Iako je on autor prve kritički pisane sinteze hrvatske povijesti, prvi predavač pomoćnih povijesnih znanosti na zagrebačkom sveučilištu, narodni zastupnik i prosvjetitelj koji djeluje u Matici hrvatskoj, ipak je svoj najveći obol hrvatskoj znanosti dao ponajviše mukotrpnim i strpljivim radom na povijesnim vrelima, a to je osobito bjelodano danas kada s potrebne vremenske distance sagledavamo njegov doprinos unutar hrvatske historiografije. Dovoljno je spomenuti "Smičiklasov kodeks" i pred nama je jedna iznimna zbirka diplomatske građe kakvu još uvijek nemaju ni znatno veći europski narodi.

Ali prije nego prikažemo Smičiklasovu djelatnost na tom specifičnom području historiografije potrebno je odrediti okolnosti koje su prethodile i koje su odredile mjesto i ulogu ovom velikom hrvatskom znanstveniku u istraživanju prošlosti.

Naime, nakon napoleonskih ratova kod gotovo svih europskih naroda javlja se zanimanje za izučavanje nacionalne povijesti, a u tome prednjače znanstvenici u Njemačkoj okupljeni oko Društva za proučavanje starije njemačke povijesti osnovanog 1819. Ovo Društvo pokreće seriju za izdavanje svih vrsta povijesnih vrela pod nazivom *Monumenta Germaniae historica* (MGH) s pet podserija: *Scriptores, Leges, Diplomata, Antiquitates i Epistolae*.¹

Kako hrvatski narod baštini vrlo obilnu diplomatsku građu - i to još iz razdoblja rano-srednjovjekovne hrvatske države, počevši od isprave hrvatskog kneza Trpimira - koja svjedoči o vjekovnom povijesnom pravu hrvatskog naroda na samobitnost, - tako je u okolnostima narodnog preporoda 1847. godine Hrvatski sabor u borbi za očuvanje i afirmaciju nacionalnog identiteta povjerio zadaću prikupljanja i objavljivanja diplomatskih vrela

¹ J. Stipišić, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Vijesti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, god. II, br. 3, Zagreb 1981., str. 16; Isti, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1991¹, str. 144.

Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Obilazeći mnoge hrvatske gradove, kao i najvažnije relevantne europske sredine: Veneciju, Graz, Beč, Budimpeštu Kukuljević je u arhivima crkvenih i svjetovnih institucija skupljao diplomatsku građu koju je objavio u dva sveska.² Kako je Kukuljević kao diplomatičar bio samouk, a još nije bila niti razrađena metoda izdavanja ovakve povijesne građe, njegov je *Codex* doživio oštru kritiku Franje Račkoga, svoga nekadašnjeg učenika kojega je sam Kukuljević kao duhovni otac³ usmjerio k povijesnim istraživanjima.⁴ Povrijeđen, Kukuljević odgovara na izrečenu kritiku smatrajući da je ona bila nepravedna jer je sam smatrao da će prva knjiga njegova kodeksa "dobro doći svakomu učenjaku, koji se bavi bud hrvatskom, bud u obće slovjenkom povješću".⁵ Međutim, kolikogod se činile nepravedne kritike koje je formulirao Rački, ipak su s pozicije diplomatski i paleografski obrazovana znanstvenika, kakav je sam bio, one bile utemeljene, a uz to ukazale su na neminovnost da se obradi ove neiscrpane i neobično važne povijesne dokumentacije mora pristupiti organizacijski sustavno i metodički razrađeno. Tu znanstvenu vertikalu nastavio je i ispravno usmjerio upravo F. Rački u okrilju nove i najviše znanstvene institucije hrvatskog naroda, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kojoj je jedna od temeljnih programskih zadaća - uz rad na afirmaciji hrvatskog jezika - bila prikupljanje i obrada diplomatske i druge povijesne građe.⁶ Rački je bio ona okosnica koji je oko sebe okupio mlade snage hrvatskih znanstvenika, a pri tom i našega T. Smičiklasa kojemu sam postaje duhovni otac. Pri tom je vrlo znakovita činjenica da je Smičiklas, znajući važnost povijesnih vrela pri objavljivanju "Poviesti Hrvatske",⁷ - koju je namijenio širim slojevima zato što ju je "rodio vapaj narodni"⁸ - istaknuo već u naslovu kako je ona nastala "po vrelih", iako se u tekstu ne poziva na njih. U predgovoru prvom svesku koji je izašao 1882. godine naveo je da je nastojao prikazati hrvatsku povijest "ne samo prema napredku nauke, kako se obično ište i od najboljih djela namjenjenih obrazovanoj publici, već sam i sam tražeći vrela netiskana i obradio ih za ovu knjigu".⁹ Međutim, Smičiklasov učitelj F. Rački nije dijelio mišljenje svoga učenika i 1885. u ocjeni dotadašnje hrvatske historiografije izrazio je žaljenje što u Smičiklasovoj "Poviesti Hrvatskoj" "nisu glavna vrela

² I. Kukuljević Sakcinski, *Codex diplomaticus regni Dalmatiae et Croatiae*, sv. I-II, Zagreb 1874.

³ O njihovu odnosu najbolje govore *Pisma Franje Račkoga pisana Ivanu Kukuljeviću iz Senja i Rima od g. 1856-1860*, objavljena u: T. Smičiklas, *Život i djela Dra Franje Račkoga*, Zagreb 1895., str. 157-219.

⁴ S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. godine*, knj. II, Zagreb 1992., str. 29.

⁵ I. Kukuljević, *Odgovor Dru. Račkomu, na ocjenu moga diplomatskoga zbornika*, knj. I u Radu knj. XXVII, *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, sv. XII, Zagreb 1875., str. 111-118.

⁶ Perva svečana sjednica jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 28. srpnja 1867. II. Besjeda predsjednikova, *Rad JAZU*, knj. I, Zagreb 1867., str. 44-53; Smičiklas, *Život i djelo Dra Franje Račkoga*, str. 57.

⁷ T. Smičiklas, *Poviest Hrvatska*, sv. I-II, Zagreb 1882., 1879.

⁸ Smičiklas, *Poviest Hrvatska*, sv. I (1882.), str. X.

⁹ Smičiklas, *Poviest Hrvatska*, sv. I (1882.), str. V.

navedena ili pod tekstem ili na kraju svake knjige¹⁰ te da se još "imađu iznieti mnogi spomenici, bez kojih se nemože postaviti ruka na sastavljenje velikoga historičkoga djela, koje bi jednako iscrpivo i u jednako savršenom obliku hrvatskomu narodu prikazao cjelokupan prošli mu život. Prigotoviti gradju za takovo djelo glavna je i najslavnija zadaća naše akademije".¹¹ Iako ovo nije bila laskava ocjena ne samo Smičiklasova privjencu nego općenito čitave hrvatske historiografije čiji je vrhunac u tom trenutku upravo predstavljala njegova "Poviest Hrvatska", ipak nije na Smičiklasa djelovala kao ona upućena ranije Kukuljeviću iz pera istog znanstvenika, nego je bila više kao poticaj i smjer budućeg djelovanja Tadije Smičiklasa.

Naime, Rački kao predsjednik JAZU i kao povjesničar koji je u tijeku s najnovijim znanstvenim metodama upotrebljavanim u najrespektabilnijim "školama" europskih središta drži svojom glavnom zadaćom u hrvatskom znanstvenom prostoru osigurati uvjete za produktivan rad na povijesnim istraživanjima. Stoga Akademija kao svoj osnovni zadatak, osim rada na hrvatskom jeziku, postavlja istraživanje i sustavno objavljivanje svih relevantnih dokumenata i spomenika iz hrvatske povijesti. Franjo Rački, prvi predsjednik Akademije na prvoj, svečanoj sjednici u svom nastupnom govoru obrazložio je temeljne zadatke ove najviše znanstvene institucije: "S toga će Akademija s jednakom pomnjom i uztrajnosti sabirati i izdavati listine, kano gradnju za zbirku listina i povelja ili jugoslavenski diplomat, nadalje domaće i inostrane naše poviesti tičuće se ljetopise i pisce za sbirku jugoslavenskih poviestričkih spomenika".¹² Upravo sam Franjo Rački je bio ta osoba koja je trebala osmisliti i provesti ovakav veliki i zahtjevni posao. Kako je bio obrazovan u dobrim vatikanskim i njemačkim školama smatrao je da treba po ugledu na seriju "Monumenta Germaniae historica" pokrenuti sličnu seriju koja bi obuhvatila sva pisana vrela relevantna za hrvatsku povijest. Kao edicija koja bi mogla imati sve atribute prije spomenute njemačke serije odmah po osnivanju JAZU pokrenuta je serija "Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium" sa svrhom da u podserijama: *Scriptores, Diplomata, Leges et Statuta, Comitatus* objelodani sve skupine povijesnih vrela. U prvim svescima objavljivane su mletačke listine koje je za tisak priređivao Šime Ljubić. Međutim, Akademija je tek 1884. godine osmislila rad na ovom projektu kada Smičiklas ulazi u Akademiju i uključuje se u rad Odbora za izdavanje historijskih i juridičkih spomenika čiji su članovi osim njega tada bili Šime Ljubić, Ivan Tkalčić, Natko Nodilo, Radoslav Lopašić, te kao tajnik JAZU P. Marković, a predsjednik Odbora je F. Rački.¹³

¹⁰ F. Rački, Nacrt hrvatske historiografije od 1835. do 1885. godine, *Rad JAZU*, knj. LXXX, Zagreb 1885., str. 303.

¹¹ Rački, *Nacrt hrvatske historiografije*, str. 312-313.

¹² *Perva svečana sjednica*, str. 49; Smičiklas, *Život i djelo Dra. Franje Račkoga*, str. 57.

¹³ *Ljetopis JAZU*, sv. 2 (1877-1887), Zagreb 1887., str. 57; M. Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, Zagreb 1962., str. 45, 48.

Među tim uglednim i priznatim povjesničarima i istraživačima podijeljen je rad po pojedinim vrstama građe. Tako Tadija Smičiklas skupa s Radoslavom Lopašićem 1888. godine preuzima rad na skupljanju i izdavanju "acta diaetalia naših krajeva", dok F. Rački i I. Tkalčić rade na diplomatskoj građi, a Š. Ljubić i nadalje nastavlja izdavati listine iz mletačkih arhiva.¹⁴ U svezi sa svojom zadaćom T. Smičiklas tijekom 1889. i 1890. istražuje u arhivima Beča i Graza.¹⁵ Predviđeno je bilo da se sakupi i objavi građa koja se odnosi na sabore, odnosno osim saborskih zaključaka i svi dopisi i pripisi i to od najstarijih vremena do XIX. st., a Smičiklas je u Beču radio na građi iz XVI. st. Međutim, smrt F. Račkoga 1894. godine utjecala je na preraspodjelu rada u okviru Akademijina projekta izdavanja povijesnih vrela, pa T. Smičiklas preuzima organizaciju i vodstvo rada na diplomatskim dokumentima.¹⁶ Ujedno je rad na saborskim spisima prekinut do daljnjega, jer je 1893. umro i R. Lopašić, pa se na izlazak iz tiska prvog sveska saborskih spisa, na kojemu je kao na prvijencu radio Smičiklas, čekalo dvadesetak godina. Priredio ih je 1912. F. Šišić.¹⁷ Šišić je u predgovoru ovog prvog sveska visoko ocijenio Smičiklasov doprinos ističući da su njegove kopije koje je napravio bile vrlo "iscrpna građa" te da su "prijepisi bili učinjeni vrlo pomno po vještom paleografu",¹⁸ dok je za one koje je Lopašić priredio procijenio da su "više za privatnu uporabu Lopašićevu".¹⁹

Uz saborske spise Smičiklas je sabirao i povijesna vrela koja se odnose na prošlost Slavonije pod turskom vlašću. Rezultat toga rada je knjiga "Dvjestagodišnjica oslobođenja Slavonije – I. dio – Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat za oslobođenje, i II. dio. – Spomenici o Slavoniji u XVII vijeku (1640-1702)".²⁰ Prvi dio sadrži Smičiklasova razmatranja o unutarnjem stanju Slavonije i hrvatskih zemalja pod turskom vlašću. Piše o upravi, gradovima, krajini, njezinu ustroju, katoličkoj i pravoslavnoj crkvi i ratu s Turcima od 1684. do 1699. godine, dok drugi dio sadrži izvornu građu iz arhiva za razdoblje 1640.-1702. koja donosi mnogo podataka kako za povjesničare tako još i više za etnologe i filologe. Radi lakšeg korištenja, a po svim pravilima egdotike, Smičiklas je dodao "Index personarum et locorum" koji mu je pomogao sastaviti Milan Šenoa.

R. Lopašić je između ostaloga u okviru Odbora radio i na skupljanju glagoljskih listina i povelja, a Smičiklas je zagovarao objavljivanje te zbirke hrvatskih diplomatskih spomenika u posebnom tomu "Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium", ali ne

¹⁴ Sjednica odbora za izdavanje historijskih i juridičkih spomenika 24. listopada 1888., *Ljetopis JAZU*, sv. 3, 1888., str. 79-83; Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 45.

¹⁵ *Ljetopis JAZU*, sv. 4, 1889., str. 101; Sjednica odbora za izdavanje historijskih i juridičkih spomenika 1. srpnja 1890., *Ljetopis JAZU*, sv. 5, 1890., str. 69.

¹⁶ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 48-49.

¹⁷ F. Šišić, *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. I, 1526-1536; Zagreb 1912.

¹⁸ Šišić, *Acta comitialia*, str. VII.

¹⁹ Isto.

²⁰ *Djela JAZU XI*, Zagreb 1891.

latinicom, kako je predložio Lopašić nego posebnom ćirilicom kojom je u to vrijeme bilo uobičajeno transkribirati tu skupinu povijesnih dokumenata.

T. Smičiklas se bavio i djelima pisaca, odnosno priređivanjem za tisak najvažnijih narativnih povijesnih vrela. Rezultat tog njegovog interesa je izdanje djela Adama Baltazara Krčelića "Annuae" u seriji "Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium", vol. XXX i to kao IV. svezak podserije "Scriptores".²¹ Kako je Krčelićev jezik po ocjeni Matije Mesića bio barbarska latinština,²² a Krčelić "pisac barbar"²³ kako kaže sam Smičiklas, to su bili nužni veći zahvati u tekst koje je mogao provesti samo vrsni latinist. Smičiklas je pojasnio koje je intervencije radi lakšeg razumijevanja u tekstu napravio i to osobito s obzirom na pravopis odnosno interpunkciju i upotrebu velikih slova: "Zato sam ja pri izdavanju odlučio štampati ne onako, kako bi imalo biti, već onako, kako u Krčelića dolazi koje ime više puta".²⁴ Osim toga – kako sam navodi u predgovoru – nije se držao integralnog teksta jer je bio pun nedoličnih riječi nego je priredio cenzuriranu inačicu, budući da se sam Krčelić nije nadao da će njegovo djelo biti tiskano.²⁵ Mada je Veljko Gortan, prevodeći to djelo po spomenutom izdanju kasnije, naišao na neke nejasnoće koje su nastale nakon Smičiklasove intervencije, pa se morao poslužiti i originalom,²⁶ ipak bez Smičiklasova pret hodno obavljenog posla niti prijevod nikada ne bi ugledao svjetlo dana, jer je Krčelićev tekst bio nečitak za običnog istraživača.

Zabilježeno je da se Smičiklas bavio i Tomom Arhidakonom i njegovom "Salonitanskom poviješću" (*Historia Salonitana*) i to u dvjema prigodama tijekom svoga znanstvenog djelovanja. Već je za polaganje stručnoga ispita 1869. godine uz pomoć svoga učitelja i mentora F. Račkoga obradio kritički djelo Tome Arhidakona, ali ta rasprava nije nikada objavljena niti je sačuvana.²⁷ Ponovno se istom temom bio prisiljen pozabaviti po smrti F. Račkoga koji je djelo splitskog arhidakona priredio za tisak, ali ga je u konačnoj doradi spriječila smrt te je njegov učenik Smičiklas trebao staviti zadnju ruku na to kapitalno djelo hrvatskog srednjovjekovlja. Naime, očigledno je da Rački nije dovršio izdanje i napisao uvodnu studiju o Tomi i "Salonitanskoj povijesti" nego je uz izdanje objavljena "Bilježka umjesto predgovora nadjena medju papirima pokojnoga dra. Fr. Račkoga".²⁸ Smatra se da je Smičiklas imao udjela pri konačnom oblikovanju izdanja te da je izradio "Index per-

²¹ Balthasari Adami Kercselich: *Annuae 1748-1767*, Zagrabiae 1901.

²² M. Mesić, O Krčeliću i njegovih *Annuaeh*, *Rad JAZU*, knj. XXXII, Zagreb 1875.

²³ Smičiklas, *Balthasari Adami Kercselich*, str. LXVII.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto.

²⁶ Baltazar Adam Krčelić, *Annuae ili Historija 1748-1767* (preveo V. Gortan), Zagreb 1952., str. 626-627.

²⁷ Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 14-15.

²⁸ Thomas Archidiaconus: *Historia Salonitana* (digessit Dr. Fr. Rački), *MSSHSM* vol. XXVI, *Scriptores* vol. III, Zagrabiae 1894., s. p.

sonarum, locorum et rerum“, a potvrdu za ovakvo razmišljanje nalazimo u pismu koje je Smičiklas uputio J. J. Strossmayeru 21. veljače 1894. godine, dakle neposredno po smrti Račkoga, u kojemu piše da će nastaviti rad na Tomi Arhiđakonou koji Rački nije dovršio.²⁹ Što je trebalo učiniti i kako se snaći u nedovršenim bilješkama Račkoga Smičiklas je prikazao u životopisu Račkoga koji je sam priredio.³⁰

Smrt Račkoga 1894. i Lopašića 1893. imala je velike posljedice za rad na skupljanju i obradi povijesnih vrela te je uslijedila nužna reorganizacija i nova preraspodjela zadataka među članovima Odbora u Akademiji. Smičiklas postaje u mnogočemu nasljednik Račkoga u JAZU. Postaje predstojnik Razreda historičko-filološkoga i Odbora za izdavanje građe. U jednom trenutku se činilo da je došlo do stagnacije rada na izvorima, ali ubrzo Smičiklas preuzima inicijativu, osobito nakon ostavke iz protesta I. Tkalčića 1896. na čelno mjesto u Arhivu JAZU kada je sam imenovan arhivarom.³¹ Saborski spisi padaju u drugi plan interesa, a težište se stavlja na diplomatsku građu koja imponira svojom raznolikošću i količinom. Upravo mjesto arhivara Arhiva JAZU Smičiklasu omogućava da još uspješnije organizira pod svojim vodstvom prikupljanje, prepisivanje i kolacioniranje diploma, isprava, povelja i to po svim arhivima na području Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, ali i u relevantnim arhivima u Austriji, Mađarskoj i Italiji. Budući da je istovremeno Smičiklas na sveučilištu predavao pomoćne povijesne znanosti, bio je u mogućnosti prepoznati i okupiti mlade i talentirane ljude te ovom specifičnom području povijesnih istraživanja usmjerene povjesničare i latiniste, upravo onakav kadar kakav je bio potreban za rad na, i po količini i prema značaju, zahtjevnom projektu “Diplomatičkog zbornika” (*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*). Najprije se Smičiklasu i “Diplomatičkom zborniku” priključuje Milan Šufflay, a potom i Emilije Laszowski te Marko Kostrenčić. Naime, F. Rački i I. Tkalčić koji su u začetku bili nositelji projekta skupljanja diplomatske građe ponajprije su obrađivali i prikupljali već objavljenu građu iz edicija. To je bio dobar početak, ali ipak sam je Rački zaključio 1885. godine da je sve što je do tada učinjeno ipak “krasan početak – i ništa drugo”³² ubrajajući u to i svoj vlastiti doprinos, jer je shvatio kako je neophodno ići u arhive i iznijeti na vidjelo nove, nepoznate i do tada nedostupne dokumente. Smičiklas je dobro znao što mu je zadatak te je uronio u to more arhivske građe iz kojeg je vrlo uspješno i izronio, ostavljajući hrvatskom narodu ediciju koja je njegov “rodni list”. Prvi svezak “Diplomatičkog zbornika”, tog pozamašnog pothvata pojavio se 1904. godine nakon relativno kratkog vremena od oko desetak godina intenzivnog rada pod vodstvom Tadije Smičiklasa.

²⁹ Arhiv HAZU, Strossmayerova ostavština, XI/A.

³⁰ Smičiklas, *Život i djelo Dra Franje Račkoga*, str. 137-138.

³¹ *Ljetopis JAZU*, sv. 11, 1896, Zagreb 1897., str. 40; Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, str. 46.

³² Rački, *Nacrt hrvatske historiografije*, str. 312.

Prvi svezak koji nosi oznaku vol. II. i koji sadrži diplomatsku dokumentaciju iz XII. st. ima opsežan "Predgovor"³³ u kojemu je Smičiklas obrazložio probleme koji prate takav projekt, ali su posebno važna "Osnovna načela pri izdavanju naših spomenika"³⁴ gdje je iznio kako je pojedini dokument prezentiran, odnosno koje je intervencije on kao priređivač napravio da bi pojedina isprava bila dostupna i razumljiva istraživaču.

Pripremanje sveska "Diplomatičkog zbornika" koji bi trebao sadržavati isprave iz ranog srednjeg vijeka zbog specifičnosti građe ostavljeno je za neka kasnija i bolja vremena, a "*Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*", koja je 1877. godine izdao F. Rački ispunjavala su i nadomještala tu prazninu u Smičiklasovoj ediciji, jer su uz narativne izvore sadržavala također isprave i *acta*.

Da bi se ostvarila koncepcija kronološke, a ne npr. regionalne ili neke druge prezentacije diplomatskih spomenika, bilo je potrebno sabrati svu građu te je obraditi i kolacionirati u arhivima. Smičiklas je vrlo uspješno proveo rad na terenu. U Budimpešti i Beču istraživali su i prikupljali građu M. Šufflay i kasnije E. Laszowski, dok sam Smičiklas radi u Arhivu JAZU, te putuje po Dalmaciji. Najveći dio svoga istraživačkog rada ostvaruje u institucijama u Trogiru, Zadru, Splitu, Šibeniku, Hvaru, a 1904. godine boravi u Dubrovniku. U Ljubljani u arhivu Rudolfinumu i samostanu Franjevaca istražuje E. Fermendžin, a uz pomoć F. Radića dolazi do isprava iz obiteljskih zbiraka Arneri i Kapor iz Korčule. Do 1904. godine sabrano je oko 7000 listina iz razdoblja XII. do kraja XIV. st. i bilo je predviđeno da se ta građa rasporedi za objavljivanje u 17 svezaka.

U vremenskom rasponu od jednog desetljeća, tj. od 1904. do 1914. godine, kada Smičiklas umire, pod njegovim vodstvom i uredničkom rukom izašlo je ukupno 11 svezaka (zaključno sa sveskom XII). Sljedeći, sv. XIII. uredili su njegovi pomagači i učenici E. Laszowski i M. Kostrenčić, a sveske XIV., XV. i XVI. sam M. Kostrenčić, dok je XVII. uredio S. Gunjača, a urednik posljednjeg XVIII. sveska koji je izašao iz tiska 1990. godine je D. Rendić-Miočević. Svi svesci izašli poslije Smičiklasove smrti sadrže građu koja je sabrana, prepisana i kolacionirana u njegovo vrijeme i po njegovoj koncepciji. To je osobito naglasio urednik XVII. sveska S. Gunjača u Predgovoru riječima da ovaj tj. XVII. svezak "izrađen je prema koncepciji i metodi njegovih osnivača na čelu s Tadijom Smičiklasom"³⁵. Čak i sv. I. za koji je Smičiklas rekao da će doći vrijeme "da se popunjen izdade"³⁶ koji izlazi 1967. godine i donosi najraniju diplomatsku građu koja se tiče ranosrednjovjekovnog razdoblja hrvatske povijesti kolacioniranu po originalima ili najstarijim prijepisima - datiranja, čitanja i diplomatske opaske napravljene su prema Smičiklasovoj zamisli. Taj svezak su priredili J. Stipišić i M. Šamšalović, a uredio ga je Smičiklasov učenik M. Kostrenčić. Tako je tek krajem

³³ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (collegit et digessit T. Smičiklas)*, vol. II (dalje CD II), Zagrabiae 1904., str. V-XXXI.

³⁴ CD II, str. XXIII-XXVI.

³⁵ CD XVII, str. V.

³⁶ CD II, str. VI.

ovog našeg stoljeća završen projekt poznat kao "Smičiklasov kodeks" koji s ovim I. sveskom čini jedinstvenu cjelinu.

Tradicija izdavanja povijesnih vrela – kako smo već na početku upozorili – vuče svoje korijene još od oca hrvatske historiografije Ivana Lučića-Luciusa, pa preko I. Kukuljevića Sakcinskog, F. Račkoga do T. Smičiklasa i njegovih učenika i nasljednika. Već se F. Rački, kao sljedbenik najboljih onodobnih "škola" služio tzv. interpretativnom (kritičkom) metodom koja je stajala na suprotnim pozicijama od diplomatske metode. Interpretativna metoda omogućuje korištenje diplomatskih spomenika širem krugu istraživača jer prezentira dokument nakon određenih intervencija priređivača koje se odnose na razrješavanje svih kratica, interpunkciju, upotrebu velikih i malih slova, umetanje riječi radi nejasnoće i slične intervencije.³⁷ Ovu je metodu osobito razradila njemačka škola pod vodstvom Th. Sickela 1873. godine, a Smičiklas ju je objasnio u već spomenutim "Osnovnim načelima"³⁸ pozivajući se na seriju *"Monumenta Germaniae historica: Diplomata"*. Za regesta iznad isprava i bilješke ispod uzeo je kako kaže "narodni naš hrvatski" jezik,³⁹ a da hrvatsku diplomatsku baštinu učini dostupnom i strancima na kraju svakog sveska donosi *"Summarium"* na latinskom jeziku, pa je tako "Diplomatički zbornik" postao svjetska edicija. Dakako svesci su opremljeni i indexom imena i stvari, pa je tako Smičiklasov način priređivanja povijesnih vrela do danas upotrebljiv i nema mu većih zamjerki.

S vremenom se ukazala potreba – jer su postali u međuvremenu dostupni neki fondovi – prikupiti i prirediti po istim načelima dopune "Smičiklasovu kodeksu" te izdati *"Supplementa codicis diplomatici"* s nadopunama građe također do kraja XIV. st. po – *"mutatis mutandis"* – Smičiklasovim načelima. Na takvom zadatku determiniranom i započetom 1985. godine radi se u Odsjeku za povijesne znanosti HAZU u Zagrebu.

Zanimljivo je napomenuti kako je u početku bilo zamišljeno da se "Diplomatički zbornik" tiska – po uzoru na *"Monumenta Germaniae historica"* – kao dio edicije JAZU *"Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium"*, ali je 17. siječnja 1904. godine na skupnoj sjednici Akademije na prijedlog njezinog tajnika Frana Vrbančića prihvaćeno "da se 'Kodeks diplomatski' ne tiska kao sastavni dio *'Monumenta'*, nego kao posebna samostalna publikacija, u većem formatu, na boljem papiru i ljepšim slovima; a provedba toga zaključka da se povjeri zamjeniku knjiž. tajnika dru. Musiću u sporazumku sa urednikom 'Kodeksa'".⁴⁰

A koliko je rad na "Kodeksu" – organiziran definitivno kroz Arhiv JAZU – značio Smičiklasu govori i podatak da se u pravilu odricao svake nagrade za svoj trud u arhivu, te istu ustupao "za nabavu potreba, nužnih za uređenje arkiva, i za nagradu pomagači-

³⁷ Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, str. 173-174.

³⁸ CD II, str. XXIII-XXVI.

³⁹ CD II, str. XXIII.

⁴⁰ *Ljetopis JAZU*, sv. 19, 1904, Zagreb 1905., str. 33.

ma, koji su i ljetos u tom poslu radili pod njegovim nadzorom".⁴¹ Isto tako, kada Sveučilište moli Smičiklasu, da nakon umirovljenja, kao honorarni profesor predaje pomoćne povijesne znanosti, Smičiklas odbija ovim riječima: "Veoma žalim, što se tome časnom pozivu ne mogu odazvati. Moram za "*Codex diplomaticus*" jošte više puta polaziti u strane arkive i na duže vremena, a opet sam obavezan i prema akademiji i prema zemlji, koja daje za to pripomoći, da štampanje nikada ne zapne. Zato mi je potrebno, da posvema raspolazem sa svojim vremenom".⁴² Ovim riječima, a također i svojom sveukupnom djelatnošću na polju izdavanja vrela - poglavito diplomatskih - za hrvatsku povijest Tadija Smičiklas se iskazao kao odgovoran znanstvenik, ali i kao veliki domoljub koji je bio svjestan svoje zadaće i važnosti projekta - pa i za budućnost hrvatskog naroda - kojemu je posvetio najveći dio svoga života.

⁴² Arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Spisi Mudroslovnog fakulteta, god. 1905., br. 365. Zahvaljujemo kolegi Ivanu Jurkoviću koji nas je upozorio na spomenuti podatak. Više o tome u njegovu prilogu u ovoj ediciji.

Tadija Smičiklas as Editor of Historical Sources

S u m m a r y

An exceptional place among Croatian historians was ensured to Tadija Smičiklas by his work in collecting and editing historical sources, in the first place *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, although his other scientific achievements cannot be neglected. In this article there is briefly described the level of development of the historical science known in Croatia as "egdotika" - the principles, rules, and guidelines for publishing sources - in the period preceding the foundation of the Academy and beginnings of systematic publication of sources, and the organisation of the Academy's activity in that direction. The fact that these efforts were an integral part of contemporary trends in the European scientific world is emphasised. Smičiklas's activity in publishing narrative sources (Krčelić's *Annae*, the final redaction of the critical edition of *Historia Salonitanorum pontificorum* of Archdeacon Thomas of Split) and collections of charters (his work on *Acta dietalia* and particularly on *Codex diplomaticus*) are reviewed in detail. The authors also point to Smičiklas's contribution to establishing rules of "egdotika" in Croatia based on the "interpretative method," and to the education of younger scholars (M. Šufflay, E. Laszowski, M. Kostrenčić) and their training for work in the editing of historical sources.